

JENNA KOSTET

KUUDEN

Katariinan

JÄLJILLÄ

AULA & CO

Suomen Kulttuurirahaston Varsinais-Suomen rahasto ja Taiteen edistämiskeskus
ovat tukeneet tämän teoksen kirjoittamistyötä

ISBN 978-952-364-326-0

© Jenna Kostet ja Kustannusosakeyhtiö Aula & Co, 2023

Kansi: Sanna-Reeta Meilahti

Paino: Tallinna Raamatutrukikoda

Kustannusosakeyhtiö Aula & Co
Eerikinkatu 36, 00180 Helsinki
aulakustannus.fi

Ennen Katariinoja

Kuulen Katariinoista ensimmäisen kerran ollessani vasta lapsi.

On vuosi 1988, olen neljävuotias. Isäni on ottanut minut mukaansa töihin. Hän käy museossa välillä illalla, kun siellä on rauhallista. Hän ei sytytä valoja. Villasukkani luistavat lattialla, otan vauhtia, liu'un pitkin pitkää hämärää käytävää ohi suurten karttojen, suljettujen toimistohuoneiden ja käytävän seinille kiinnitettyjen vanhojen näyttelyjulisteiden. Talossa on tuoksu, jota en tunnista. Ehkä pöly ja vanhat asiat tuoksuvat tältä.

Isän työhuone on käytävän perällä. Istun lattialla ja leikin kokoelmista lainatulla puuhevosella. Sillä on lyhyt, karhea harja, ja sen maalit ovat kuluneet pois. Se kulkee pyörillä, mutta tosiasiassa se laukkaa pöydän alla, arkistokaapin päällä ja kiipeää ikkunalaudoilla.

Kun isä ottaa minut mukaansa linnaan, saan leikkiä sen saleissa ja käytävillä. Kuulen silloin tarinoita naisista, jotka ovat joskus eläneet linnassa. Kerran isä näyttää minulle kyynärpäanjäljet, jotka linnassa vankina istunut kuningas on jättänyt nojattaessaan ikkunalautaan. Sovitan kyynärpääni ikkunalaudassa olevaan kuoppaan kuten tuhannet lapset minua aikaisemmin ja kuuntelen tarinaa kuningas Erikistä ja hänen Katariinastaan.

Linnassa on elänyt muitakin Katariinoja, ja kohtaan heidät myöhemmin koulussa historian tunneilla, romaanien sivuilla ja viimein taas linnassa, kun pääsen sinne kesätöihin 2000-luvun alkupuolella.

Ruotsin kruunu perustaa Turun linnan Aurajoen suulla olevalle kivisaarelle 1280-luvulla. Kivistä ja tiilestä muuratun suorakaitteen muotoisen leirikastellin pihamaalla majoittuu sotilaita, sillä linnan on tarkoitus toimia puolustus- ja hallintorakennuksena. Ruotsin kuninkaiden on pystyttävä valvomaan Itämaan asioita. Linna sijaitsee kaupungista hieman erillään, ja tuomiokirkkoa on alettu rakentaa Aurajoen rannalle vajaan neljän kilometrin päähän linnasta. Kirkon ympärille kasvaa kaupunki. Se muodostuu pienistä kortteleista, jotka myöhemmin tulevat muodostamaan Turun keskustan.

Vuosisatojen kuluessa linna kehittyi alkeellisesta leiristä renessanssipalatsiksi, joka maankohoamisen myötä kiinnittyi osaksi Turkua. Se kärsii tuhoja sodissa, piirityksissä ja tulipaloissa. Rappion ja sitä seuraavien korjaustöiden myötä linna saa lopullisen muotonsa 1900-luvulla, ja siitä tulee yksi Suomen tärkeimpiä rakennushistoriallisia muistomerkkejä ja matkailukohteita. Kaksi vankkaa tornia ja niissä olevat ikkunat ovat helposti tunnistettavat ja näkyvät sekä meren että kaupungin suunnasta.

Kun linna muuttuu museoksi, aletaan kävijöille kertoa sen historiasta. Oppaat puhuvat merkittävistä historiallisista tapahtumista, mutta mieluiten museon vieraat kuulevat niitä kertomuksia, jotka paljastavat jotakin linnassa asuneista ihmisistä. 1980-luvulla museonjohtajana toimiva Carl Jacob Gardberg alkaa tutkia Vaasa-suvun kuninkaiden historiaa ja kirjoittaa kirjan Turun linnan kolmesta Katariinasta. He ovat Kaarina Han-

nuntytär, Katariina Jagellonica ja Kaarina Maununtytär. Näiden naisten tarinoita ihmiset haluavat kuulla.

Olen Turun linnassa ensin kesätöissä vuosina 2002 ja 2003 ja jään ylioppilaskirjoitusten jälkeen viettämään välivuotta linnan. Välivuoden jälkeen pääsen opiskelemaan yliopistoon, mutta jatkan siitä huolimatta työskentelyä museossa. Olen ensin linnassa museovalvojana, sitten museokaupanhoitajana. Kannan avainketjussani avainnippua, josta löytyvät avaimet suuren rakennuksen oviin. Vuodet vierivät ja opettelen luovimaan tosiasioiden ja tarinoiden pilkkomassa maailmassa. Linnan kolme Katariinaa tulevat minulle työvuosieni aikana tutuiksi. Opettelen heidän elämäänsä liittyvät tarinat, mutta törmään linnan historiaa opiskellessani silloin tällöin myös toisiin Katariinoihin, joista ei puhuta linnassa niin paljon kuin Gardbergin kirjassa mainituista naisista. En kuitenkaan vielä silloin kiinnostu heistä niin paljon, että alkaisin kerätä ylös yksityiskohtia heidän elämästään. Ajattelen kai, että kaikki merkittävät asiat linnan naisista on jo kerrottu.

Eräänä hiljaisena työpäivänä linnassa syksyllä 2018 selailen museokaupassa myynnissä olevaa kirjaa ja silmiini osuu kuva maalauksesta ja etäisesti tuttu nimi, Katariina Stenbock.

Miksi en tiedä hänestä mitään?

Alan silloin listata paperille Turun linnassa asuneita tai työskennelleitä Katariinoja, jotka tulevat mieleeni, ja löydän kaikkien tarinoista yhtäläisyyksiä: näitä naisia yhdistää muutenkin kuin sama etunimi ja se, että Turun linna on ollut jollain tavalla merkittävässä roolissa heidän elämässään. Nämä naiset ovat rakastaneet, vihanneet, kokeneet menetyksiä, tavoitelleet valtaa ja sopeutuneet vallitseviin olosuhteisiin.

Kun olen löytänyt Katariina Stenbockin kirjan sivuilta, alkaa ajatus Katariinoista piinata minua. Naiset putkahtelevat eteeni omituisissa asiayhteyksissä, lukemieni kaunokirjojen sivuilla, ohimennen kerrotuissa tarinoissa ja historiankirjoituksen sivulauseissa. Kun kiinnitän asiaan huomiota, näen heidät joka paikassa, enkä voi olla ajattelematta, että he yrittävät sanoa minulle jotakin. *Kirjoita meistä*, he kuiskailevat. Kuvittelen heidät niinä hiljaisina talvipäivinä, kun museon painava puuovi käy harvakseen eikä matkailijoita saavu sisälle. Joskus kuvittelen heidät myös silloin, kun on kesä ja linnan salit täynnä askelia ja puheensorinaa. Kuvittelen heidät ajan kerroksiksi nykyisten kerrosten päälle, heidän tarinansa osaksi meidän tarinoitamme ikään kuin he eivät olisi koskaan lähteneet vaan jääneet asuttamaan huoneita kaikuina ja muistoina, oppaiden kertomuksina, mainintoina kirjojen sivuilla. Heistä tulee minulle ystäviä, mielikuvitushenkilöitä, joille puran kiukkuni, kun asiat eivät mene niin kuin toivoisin. Heille kerron salaisuuteni ja toivon, että he kertoisivat omat salaisuutensa minulle.

Katariinoiden kohtalot alkavat etsiytyä mielessäni järjestykseen, ja asettaudun tarkastelemaan heitä: minä nykypäivän linnassa katselemassa menneisyyden linnaa ja kaikkia niitä naisia, jotka ovat olleet täällä ennen minua. Ajatus minulle tuntemattomien Katariinoiden olemassaolossa kutkuttaa niin paljon, etten malta pysyä paikallani vaan kuljen kivilattialla edestakaisin, *töms töms töms* askelten kaiku kimpoilee seinissä ja työpukuna käyttämäni villahameen helmat kietoutuvat säärtien ympärille.

Kävelen ikkunan ääreen ja katselen ulos linnan kiviselle pihalle, jolla tuuli liikuttelee puistosta muurien yli lennähtäneitä lehtiä ja roskia, ja minusta kiehtovinta on se, miten nämä Katariinat ovat katselleet joskus samaa maisemaa, jota minä kat-

selen nyt. Katariinojen ja muiden samassa paikassa elämäänsä viettäneiden ihmisten tarinat kiinnostavat minua ja haluan tietää heistä lisää. Katariina Stenbockiin olen törmännyt sattumalta ja oikeassa mielentilassa, sillä se sysää sisälläni liikkeelle kokonaisen sattumien ja oivallusten ketjun, löydän Katariinojen joukon, joka on jättänyt jälkensä historiaan ja joka tulee jättämään jälkensä myös minuun.

Kaunokirjailijana olen aina ajatellut, että kertomukset kannattelevat maailmaa. On kesä 2019. Olen jäämässä töistä ensimmäiselle useamman kuukauden apurahavapaalle ja aion kirjoittaa Katariinoista. Kun istun pihalla teekuppi kädessäni koiranpennun repiessä kukkapenkistä taimia irti, he tulevat. Yksi kerrallaan. Ensin tulevat kolme Katariinaa. Sitten heitä alkaa tulla lisää. Pyörittelen heille silmiäni, *menkää pois, menkää!* Mutta he eivät usko minua.

Minun Katariinoilleni yhteistä on Turun linna. Olen viettänyt linnassa puolet elämästäni ja vasta Katariinojen vaiheita selvitellessäni huomaa, miten vähän linnan naisista tiedetään ja miten vähän heistä oikeastaan on kirjoitettu. Minusta tuntuu, että linnan Katariinoista kerrotaan aina samat tarinat, ja haluaisin tietää, perustuvatko kaikki romanttiset, surulliset ja jännittävät asiat todellisiin seikkoihin vai onko kaikki pelkkää sepielmää, joka on vuosien saatossa muuttunut todeksi. Voisinko minä, nykypäivän linnassa pitkiä aikoja viettänyt nainen, löytää uuden näkökulman Katariinoihin? Tavoittaa heistä jotakin selaista, mitä kukaan toinen ei ole tavoittanut? Voinko kuvitella heidät, yrittää käsittää mitä he ovat ajatelleet ja kokeneet?

Kun etsin tietoa Katariinoista, pyrin ymmärtämään, keitä he olivat, mitä he kokivat ja tunsivat ja millainen heitä ympä-

röivä maailma oli. Koska en voi päästä menneisyyteen tapamaan heitä, joudun myös arvailemaan, millaisia he ovat olleet. Tiedän, etten voi tavoittaa heidän todellisia tunteitaan ja ajatuksiaan, sillä katselen heitä nykyajasta käsin. Ehkä saatan siitä huolimatta vertailla kokemuksiamme siitä, millaista on olla nainen Turun linnassa 1500-, 1600-, 1900- ja 2000-luvuilla. En yritä kirjoittaa Katariinoiden elämänkertoja, vaan löytää heidän tarinoistaan yhdistäviä tekijöitä, tarkastella eri aikoina eläneitä naisia ja ymmärtää, millaisia heidän roolinsa ovat olleet. Haluan tietää, miten he ovat olleet osa yhteiskuntaa, miten he ovat käyttäneet valtaa tai olleet vallankäytön ulkopuolella ja miten heidän elämänsä ovat rakentuneet suhteessa paikkaan, Turun linnaan. Yritän myös ymmärtää, millaisia he ovat suhteessa minuun: miten heidän kokemuksensa ovat vaikuttaneet tapaani nähdä linna, olla nainen linnassa, kertoa omaa tarinaani ja muiden linnan naisten tarinoita.

Paikkana ja Katariinoiden tarinoiden näyttämönä Turun linna on ainutlaatuinen, ja vaikka se ei ole samalla tavalla elävä henkilö kuten Katariinat, se on naisten ohella yksi kirjani hahmoista. Linnalla on näet oma luonteensa, jonka olen linnavuosieni aikana yrittänyt oppia tuntemaan. Vaikka olen ollut siellä töissä lähes kaksikymmentä vuotta, en siltikään ole käynyt jokaisessa huoneessa enkä muista kaikkia yksityiskohtia sen historiasta. Aina, kun luulen saavani siitä otteen, se väistää minua ja kätkee salaisuutensa.

2000-luvulla naisten historia ja heidän elämänsä ovat alkaneet kiinnostaa ihmisiä. Siinä missä nainen kelpasi aikaisemmin lähinnä romanttisen historiallisen romaanin hahmoksi, halujen kohteeksi ja objektiksi, on alettu ymmärtää, että naisilla

on oma, kiistämätön merkityksensä historian kulussa. Naisiin keskittyvässä historian tutkimuksessa on todettu, että yhteiskunnalliset ja historialliset tapahtumat näyttäytyvät naisten näkökulmasta tarkasteltuna yleensä erilaisina kuin miesten näkökulmasta. On loogista, että valtapolitiikka, sota tai kulkutauti vaikuttavat erilaisilla tavoilla riippuen siitä, onko kokija taistelukentällä miekkoineen vai kotona odottamassa uutisia, kantamassa vastuuta perheestä ja omaisuudesta ja selviytymässä arjesta.

Siitä huolimatta, että naisten kohtalot herättävät kiinnostusta, on heitä vaikea löytää historiankirjojen sivuilta. He ovat alaviitteitä, mainintoja ja taustalla läikehtiviä varjoja. Nainen on huomioitu silloin, kun hän on ollut merkittävän miehen puoliso, rikoksesta syytetty tai yhteiskunnassa aktiivinen sellaisella tavalla, joka voidaan todentaa esimerkiksi oikeudenkäyntipöytäkirjoja tarkastelemalla. Kun etsin Katariinoista luettavaa, löydän elämäkertojen, kotiseutututkimusten ja sivulauseiden lisäksi kaunokirjallisuutta, joka kertoo ainakin sen, millaisista näkökulmista Katariinoja on katsottu, tulkittu ja yritetty ymmärtää. Myös se on tärkeää, sillä katseen kohteena oleminen kertoo paljon katsojasta: Katariinoista tehdyt kaunokirjalliset muotokuvat peilaavat jokainen omaa aikaansa ja kertovat niistä erilaisista tavoista, joilla nainen on haluttu roolittaa osaksi fiktiivistä kertomusta.

Mitä enemmän tutustun Katariinoihin, sitä todellisemmaksi he minulle muuttuvat. He ovat enemmän kuin linnan historiassa kohdattuja henkilöitä, jollain lailla elävämpiä, aivan kuin osa seiniä, muureja, kattorakenteita. Kävelen linnan lattialla ja muistan jokaisen narahtavan laudan, keskeltä kulleen kynnyksen, tunnistan huoneiden hajut niin, että voisin

silmät suljettuina kertoa, missä huoneessa olen. Tiedän kellon-ajan siitä, mihin kulmaan valo osuu esilinnan seinässä. Olen luonut linnasta itselleni myyttisen paikan ja Katariinoista henkilöitä, jotka ovat toisinaan enemmän kuvitelmää kuin totta, toisinaan todellisempia kuin mikään kertomus. Kun pysähdyn hetkeksi kuuntelemaan Kuninkaansalin hiljaisuutta, kuvittelen hengityksen poskellani, aavistan kuiskauksen varjoissa. Olen utelias, kun kuulen mielessäni heidän äänensä: he ovat osa paikan historiaa, niitä kertomuksia joita kerromme toisillemme ja itsellemme.

Tämä kirja kertoo Turun linnan kuudesta Katariinasta. Ensimmäinen heistä on Katariina Stenbock tai Katarine Gustavsdotter Stenbock (1535–1621), Kustaa Vaasan kolmas vaimo ja Ruotsin kuningatar, joka viettää Turun linnassa lyhyen ajanjakson talvella 1555.

Toinen heistä on Kaarina Hannuntytär eli Katarina tai Karin Hansdotter (1539–1596), Kustaa Vaasan pojan Juhana Vaasan pitkäaikainen jalkavaimo, Turun linnan emäntä vuosina 1556–1561.

Kolmas Katariina on puolalainen Katariina Jagellonica (1526–1583), joka avioituu Juhana Vaasan kanssa vuonna 1562 ja emännöi Turun linnassa saman vuoden joulukuusta elokuuhun 1563.

Neljäs Katariinoista on Kustaa Vaasan vanhemman pojan Erikin, Juhanan velipuolen, kanssa avioituva Kaarina Maununtytär eli Karin Månsdotter (1550–1612). Hän viettää linnassa aikaa ensin miehensä Erikin kanssa Juhanan vangitsemana vuonna 1570 ja myöhemmin ilman Erikiä vuodet 1573–1577.

Viides on Kristiina Katariina Stenbock (1535–1621), Suomen

kenraalikuvernöörinä toimineen Pietari Brahen vaimo. Hän on linnan emäntä vuosina 1637–1640 ja 1648–1650.

Viimeisin Katariinoista on Carin Bryggman (1920–1993). Hän toimii Turun linnan arkkitehtina sodan jälkeen 1940-luvun lopusta alkaen. Linnan sisustuksen suunnittelu on hänen tärkeimpiä töitään.

Lisäksi tämä kirja kertoo minusta. Kirjailijasta ja museon asiakaspalvelijasta, joka päättää ryhtyä aikamatkailijaksi ja selvittää, millaista on olla nainen Turun linnassa eri aikakausina.

Ala kirjoittaa, Katariinat sanovat. Istun muistiinpanojeni ääressä ja huokailen.

– Tämä on varmaan jokin merkki lopullisesta sekoamisesta, sanon ystävälleni, kun paljastan hänelle, mitä aion tehdä kesällä. Olen laittanut Katariinat järjestykseen muistivihkooni, olen piirtänyt aasinsiltoja heidän välilleen ja löytänyt yhteyksiä, joita en tiennyt olevan olemassakaan.

– Tuohan on hyvä idea, ystäväni sanoo. Hän suhtautuu asioihin aina järkevästi. Jos jokin asia haluaa paperille, sen on annettava tulla. Minä vain pudistan päätäni.

Lopulta tulen siihen tulokseen, etten mahda heille mitään.

Kyllä, teillä on nyt jakamaton huomioni, sanon Katariinoille.

Sitten kuvittelen itseni menneisyyden linnaan Katariinojeni luokse. Minusta alkaa tuntua, että voin päästä heidän lähelleen ja ymmärtää heitä. Katariina S. hengittää syvään ja hymyilee puolisolleen, joka lukee kulmiaan kurtistellen Ruotsista saapunutta kirjettä. Katariina J. seisoo makuukamarinsa ikkunan edessä ja tähyilee huolestuneena merta kohti, kaukaisuudessa näkyy aluksia, jotka lähestyvät linnaa. Kaarina H. toruu pienoistaan, joka on kurotellut itselleen herkun pöydällä olevasta

vadista ja yrittää työntää sitä suuhunsa niin ettei äiti huomaa. Kaarina M. kietoo kätensä ympärilleen, häntä ahdistaa koska hän ei tiedä, mitä hänen miehelleen on tapahtunut. Kristiina lukee kynttilän valossa Raamattua ja siristelee silmiään. Carin vilkaisee itseään pelistä ja sipaisee hiuksensa ojennukseen, hän osallistuu kohta kokoukseen, jossa hän aikoo esitellä työryhmälle linnaa varten suunnittelemansa lampun.

Yritän päästä heidän luokseen, mutta kukaan heistä ei puhu minulle. Ei nyt, kun olen juuri päättänyt, että alan kuunnella heitä.

Miten sietämättömiä he ovatkaan.